

УДК 336.77:658.15

Підвищення ефективності управління кредитоспроможністю підприємства на основі теорії регулювання та системного аналізу

Роледерс В.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри «Фінанси і кредит»
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету

У статті розроблено заходи з підвищення ефективності управління кредитоспроможністю підприємства на основі теорії регулювання та системного аналізу. Встановлено, що найбільш достовірною оцінкою кредитоспроможності позичальника повинна базуватися на аналізі та оцінці кількісних і якісних показників розрахункової дисципліни, прописаних в прийнятій підприємством політиці управління дебіторською і кредиторською боргованістю. Удосконалено оцінку кредитоспроможності позичальника на основі аналізу кількісних і якісних показників розрахункової дисципліни. Запропоновано систему боргових індикаторів дебіторів і кредиторів. Це дасть можливість кредиторам завчасно визначати стан некредитоспроможності підприємства-позичальника, а потім вже приймати рішення про укладення кредитного договору.

Ключові слова: управління, кредитоспроможність, підприємство, дебітори, кредитори, оцінка, аналіз, показники.

Роледерс В.В. ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТОСПОСОБНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ НА ОСНОВЕ ТЕОРИИ РЕГУЛИРОВАНИЯ И СИСТЕМНОГО АНАЛИЗА

В статье разработаны мероприятия по повышению эффективности управления кредитоспособностью предприятия на основе теории регулирования и системного анализа. Установлено, что наиболее достоверная оценка кредитоспособности заемщика должна базироваться на анализе и оценке количественных и качественных показателей расчетной дисциплины, прописанных в принятой предприятием политике управления дебиторской и кредиторской задолженностью. Усовершенствована оценка кредитоспособности заемщика на основе анализа количественных и качественных показателей расчетной дисциплины. Предложена система долговых индикаторов дебиторов и кредиторов. Это даст возможность кредиторам заблаговременно определять состояние некредитоспособности предприятия-заемщика, а потом уже принимать решение о заключении кредитного договора.

Ключевые слова: управление, кредитоспособность, предприятие, дебиторы, кредиторы, оценка, анализ, показатели.

Roleders V.V. THE INCREASE OF EFFICIENCY OF MANAGEMENT OF ENTERPRISE SOLVENCY ON THE BASIS OF THEORY OF ADJUSTING AND ANALYSIS OF THE SYSTEMS

In the article the measures on the increase of management efficiency by solvency of enterprise on the basis of theory of adjusting and analysis of the systems are worked out. It is set that the most reliable estimation of solvency of borrower must be based on an analysis and estimation of the quantitative and quality indexes of settling discipline, prescribed in the politics of management accepted by an enterprise by a debtor and creditor debt. The estimation of solvency of borrower on the basis of analysis of quantitative and quality indexes of settling discipline is improved. The system of promissory indicators of debtors and creditors is offered. It will give possibility to the creditors in advance to determine the state of insolvency of enterprise-borrower, and then already to make decision about the conclusion of credit treaty.

Keywords: management, solvency, enterprise, debtors, creditors, estimation, analysis, indexes.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з найважливіших умов стійкої роботи будь-якого підприємства є його здатність постійно і своєчасно виконувати свої зобов'язання. Тому сьогодні саме проблема оцінки та управління кредитоспроможністю є найбільш важливою як для кредитних організацій, так і для самих підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління кредитоспроможністю відображені в працях Г. Алібаєвої, В. Бордюг, Л. Вдовенко, О. Вовчак, М. Дем'яненка, Н. Дехтяр, В. Зимовця, М. Куликова, А. Єпіфанова, О. Лаврушина, Т. Мельник А. Руденка, М. Сахарової, П. Стецюка, В. Тена, В. Файдушенко та інших вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте існує необхідність створення такої системи управління кредитоспроможністю підприємства, використання якої дало б змогу максимально знизити ризики неповернення запозичених коштів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розробка заходів з підвищення ефективності управління кредитоспроможністю підприємства на основі теорії регулювання та системного аналізу, а також удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника на основі аналізу кількісних і якісних показників розрахункової дисципліни, прописаних в прийнятій підприємством політиці управління дебіторською і кредиторською заборгованістю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що неплатоспроможність і некредитоспроможність настають в результаті неправильної організації товарно-грошових транзакцій внаслідок надмірного накопичення дебіторсько-кредиторської заборгованості та порушення у зв'язку з цим синхронізації грошових потоків.

Дослідження природи стану неплатоспроможності свідчить про те, що глибина такої кризи практично не залежить від організаційно-правової форми, виду діяльності або способу виробництва. Такі явища є постійними супутниками розвитку будь-якої економічної системи. Їх виникнення обумовлене головним чином об'єктивними обставинами, оскільки [1, с. 196]:

- будь-яке підприємство є штучною, складною, динамічною системою великого масштабу, що здійснює виробництво, розподіл і споживання матеріальних і нематеріальних благ; системи цього типу характеризуються ентропією (невизначеністю) поведінки високого ступеня;

- в процесі виробництва і реалізації продукції головними проблемами, які постають перед керівниками підприємств, є проблеми оптимального розподілу наявних ресурсів та ефективної взаємодії з іншими підприємствами; порушення координації обумовлює появу диспропорцій, тобто невпорядкованості всієї економічної діяльності;

- невпорядкованість процесів, що відбуваються в економічній системі, приводить до появи непродуктивних втрат на різних етапах виробництва та розподілу.

Звідси випливає, що в основі будь-яких кризових явищ на підприємствах лежать дефекти управління.

Для розкриття сутності виникаючих несприятливих ситуацій останнім часом використовуються системний аналіз і, зокрема, деякі підходи теорії регулювання. Прийоми теорії регулювання та системного аналізу дають змогу досліджувати проблему як єдине ціле з урахуванням усіх взаємозв'язків і взаємозалежностей.

Наприклад, у системі регулювання фінансової стійкості підприємства (рис. 1) є окремі блоки, що виконують спеціальні функції для досягнення оптимальних показників платоспроможності та кредитоспроможності, що фактично є зовнішніми проявами фінансової стійкості.

Блок управління поведінкою зв'язку між майновим станом і фінансовим станом підприємства призначений для ухвалення своєчасних управлінських рішень, передусім рішень в частині інвестиційної активності. Тут визначається ступінь відхилення від прогнозних значень показників фінансової стійкості та ефективності роботи підприємства внаслідок морального і фізичного зносу майна тощо.

Спеціальними методами управління поведінкою окремих фінансових показників, наприклад мобільністю фінансових ресурсів, діловою активністю, рентабельністю, фінансові менеджери можуть повернути майновий і фінансовий стан підприємства в прогнозні рамки.

Окреме місце в представленій системі посідає інструментальний блок. Його призначення полягає в тому, щоб за допомогою фінансових інструментів підтримувати на прийнятному рівні показники, що формують головний критерій, що визначає поведінку показника фінансової стійкості, а саме платоспроможність і кредитоспроможність [3, с. 77].

Представлені в системі показники мають різний економічний зміст і виконують свою роль в забезпеченні фінансової стійкості підприємства. Тут важлива організація ефективного зворотного зв'язку і контролю, адже будь-яка зміна показників, що формують платоспроможність і кредитоспроможність, безпосередньо впливає на майновий і фінансовий стан підприємства.

Контроль за допомогою спеціальних інструментів потрібний для того, щоб своєчасно виявити, а потім мінімізувати або виключити непродуктивні втрати в господарському процесі. Під час побудови такої системи досягається стандартна структура функцій, а методи їх реалізації можуть змінюватися залежно від

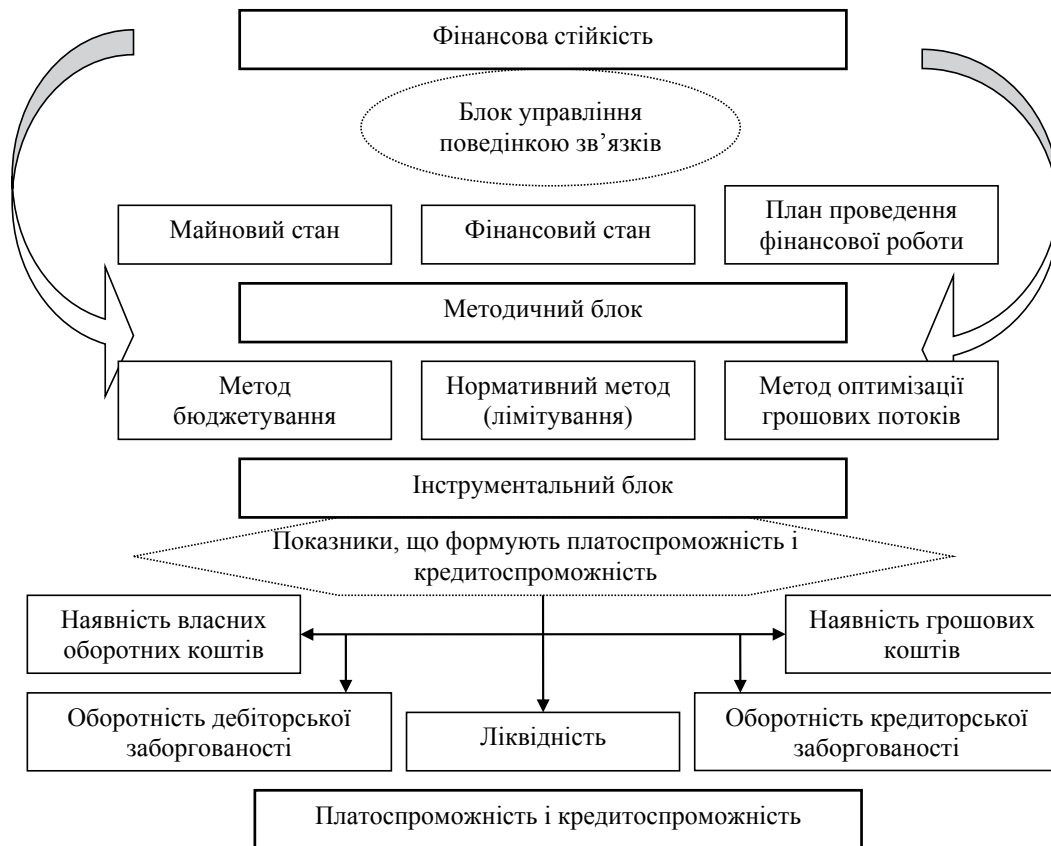

Рис. 1. Система управління фінансовою стійкістю підприємства

Джерело: складено автором на основі джерела [2, с. 94]

поставленої мети, початкових даних і необхідної точності досягнення результату.

На практиці дослідження усіх функцій системи управління фінансовою стійкістю може проводитися за допомогою так званого тестового аналізу, який має бути спрямований на виявлення дефектів управління. Завданням тестового аналізу є отримання усього списку дефектів процесу.

Напрями тестового аналізу такі [4, с. 135]:

1) визначення загального списку дефектів;
2) визначення місця в системі, що слугує причиною дефекту (вхід – x , процесор – s , процес – T , вихід – y);

3) визначення місця в системі, де дефект виявляє себе.

Коли виявлені усі можливі дефекти управління процесом, робота ведеться за двома напрямками:

- визначається місце в системі, що слугує причиною дефекту;
- знаходиться місце, де дефект себе виявляє.

Така класифікація дефектів дає змогу встановити можливі типи проблем, пов'язані з місцями виникнення та прояву дефектів, які можуть

бути визначені під час дослідження функціонуєчої фінансової системи підприємства.

Наприклад, система показників, використовується багатьма аналітиками для визначення ліквідності та рентабельності роботи підприємства, представлена результатами певних подій, що сталися в процесі виробництва та реалізації продукції, робіт і послуг, а також реалізації фінансових відносин учасників операційної і фінансової діяльності.

Показники ліквідності:

- коефіцієнт поточної ліквідності;
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Показники рентабельності:

- рентабельність продажів;
- рентабельність власного капіталу;
- рентабельність активів.

Система критеріїв оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами включає показники, що формують уявлення фінансового менеджера про капіталізацію вартості бізнесу, бо необхідною умовою капіталізації є позитивна динаміка зростання рентабельності активів порівняно зі зростанням середньозваженої ціни капіталу, як це видно на рис. 2.

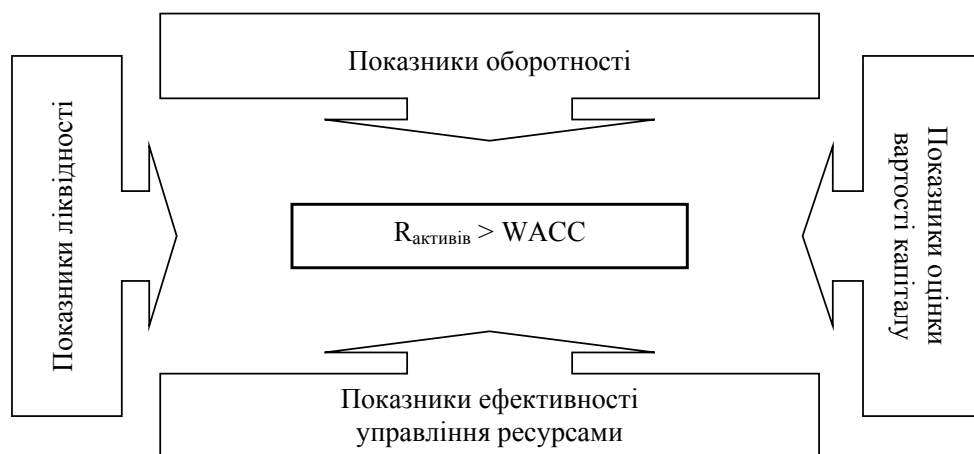

Рис. 2. Система критеріїв оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами

Джерело: складено автором на основі джерела [2, с. 95]

Під час аналізування ефективності управління поведінкою зв'язків необхідно враховувати відносну точність групових показників і методів їх розрахунку. З цією метою перевіряється наявність функціональних залежностей між ними. Знаходження функціональних залежностей та їх похідних дає змогу встановити деякі закономірності отримання очікуваних вигод (ефекту). Вимірюючи параметри та оцінюючи у зв'язку з цим фінансові характеристики системи, можемо знайти таку комбінацію показників, під час управління якими вдається досягти прийнятної ефективності з урахуванням наявних засобів і в необхідні терміни.

Ефективний механізм управління фінансовими ресурсами зображено у вигляді блок-схеми, що відбиває поведінку організації в комплексі. Блок управління, як видно з рис. 3, виконує свої функції на основі створеної системи методичного та інформаційного забезпечення.

Механізм включає також інструментарій, за допомогою якого можливий вплив на об'єкти управління для отримання заданих параметрів фінансової діяльності.

Блок показників оцінки результативності дає уявлення про поведінку показників, пов'язаних з формуванням виділеної у блок-схемі нерівності, відзначеної на рис. 3.

Така формалізація процесу управління станом бізнесу сприяє осмисленню результатів аналізу, підвищенню достовірності результатів роботи загалом та знімає низку непогоджень, звичайних за традиційних підходів до оцінки фінансової спроможності.

Останнім часом кредитні організації активно кредитують підприємства реального

сектору економіки. Важливість формування політики кредитування, сприяючої загальному розвитку, сьогодні зрозуміли всі учасники кредитного процесу.

Проте через низьку рентабельність підприємств реального сектору і у зв'язку з цим високий ризик кредитних операцій кожен комерційний банк у своїй кредитній політиці встановлює якісь критеріальні показники, які загалом характеризують механізм кредитування. Зазвичай до них відносять:

- термін надання кредиту;
- стандарти кредитоспроможності;
- систему створення резервів за сумнівними боргами;
- систему збору платежів;
- систему надання знижок;
- штрафні санкції за прострочення платежів.

Акцентуємо увагу на проблемах формування другого критеріального показника в механізмі кредитування, а саме стандартів кредитоспроможності.

Відомо, що завдання забезпечення прибутковості кредитних операцій, а головне, зниження рівня ризику неповернення наданих в кредит грошових коштів спонукає кредитні організації до оптимізації складу своїх позичальників, тому критерії та методики визначення фінансового стану та кредитоспроможності підприємств – користувачів кредитних ресурсів повинні постійно удосконалюватися.

В основі майже усіх методик оцінки фінансового стану позичальників лежить зіставлення деякої системи показників з нормативними або критичними їх значеннями [5, с. 73].

Рис. 3. Механізм управління фінансовими ресурсами підприємства

Джерело: складено автором на основі джерела [2, с. 96]

Чинним сьогодні законодавством про неспроможність (банкрутство) встановлено, що боржник вважається неплатоспроможним, якщо він неспроможний виконати свої платіжні зобов'язання, строк оплати яких настав. Зовнішньою ознакою неплатоспроможності боржника є припинення ним будь-яких платежів.

З урахуванням цього положення під час оцінювання кредитоспроможності підприємства варто, на наш погляд, передусім звертати увагу на показники оборотності та рентабельності оборотних активів, а потім вже на показники другого плану, а саме частку активів, що фінансуються власними коштами, та рівень поточної платоспроможності, маючи на увазі, що оборотністю оборотних активів забезпечується своєчасність повернення основного боргу за рахунок доходу (виручки) від реалізації продукції, а рентабельністю – сплата в повному обсязі відсотків за користування позиковими ресурсами.

Модель визначення фактичної платоспроможності та некредитоспроможності набуває такого вигляду:

- 1) $D \geq K \leq 3$;
- 2) $D = \frac{\text{Кошти в розрахунках і вкладеннях}}{\text{Грошова виручка за місяць}} \geq K$;
- 3) $K = \frac{\text{Поточні зобов'язання}}{\text{Грошова виручка за місяць}} \leq 3$;
- 4) $X = \frac{DD}{DKK}$; $a = \frac{DO_{\text{бдз}}}{DO_{\text{бкз}}}$,

де $O_{\text{бдз}}$ – оборотність дебіторської заборгованості, оборотів (днів);

$O_{\text{бкз}}$ – оборотність кредитоспроможної заборгованості, оборотів (днів).

Два останні не менш важливі показники оцінки кредитоспроможності пов'язані з впливом різноманітних чинників ризику, здатних призвести до непогашення кредиту та відсотків по ньому.

Дослідження кредитоспроможності позичальників, тобто вивчення чинників, які можуть спричинити непогашення кредиту, є однією з необхідних умов ухвалення рішення про видачу (невидачу) тому чи іншому конкретному позичальнику кредиту та його розмір.

Кожна кредитна організація використовує свою певною мірою оригінальну методику оцінки потенційних позичальників. Основними оціночними показниками кредитоспроможності є коефіцієнти абсолютної, загальної і поточної ліквідності, коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів та коефіцієнт рентабельності продажів, кожному з яких встановлене граничне нормативне значення залежно від категорії позичальників.

Загальним недоліком таких систем є підміна динамічної оцінки статичною, оскільки початковим документом для аналізу найчастіше слугує фінансова звітність, а оцінка фінансового стану фактично проводиться на певну дату. Результатом цих дефектів, що можуть виникати в системі управління, стають додаткові витрати.

На нашу думку, найбільш достовірна оцінка кредитоспроможності позичальника повинна базуватися на аналізі та оцінці кількісних та якісних показників розрахункової дисципліни, прописаних в прийнятій підприємством політиці управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Важливими аналітичними показниками є термін погашення дебіторської заборгованості, впродовж якого виставлені покупцям рахунки будуть сплачені грошовими коштами, а також термін повернення кредиторської заборгованості, що свідчить про обсяг відтоку ліквідних активів. На основі цих даних можна визначити чистий грошовий потік, яким підприємство-позичальник може забезпечити кредитоспроможність, тобто, окрім суми основного боргу, сплатити належні банку відсотки за користування кредитом [6, с. 46].

Усі фінансові розрахунки, проведені в ході господарських транзакцій, відбивають незадовільний або задовільний фінансовий стан кожного учасника розрахунків, які впливають своєю платоспроможністю на весь навколишній міжсуб'єктний простір. Причому чинники, що впливають на кредитоспроможність підприємств, самі випробовують зворотний вплив, взаємодіючи між собою. Цей об'єктивний факт необхідно враховувати під час оцінювання кредитоспроможності підприємства-позичальника.

На практиці досить складно визначити настання факту неплатоспроможності з використанням згаданих раніше показників ліквідності, рентабельності та інших показників, статичних за своєю природою.

Для виявлення здатності платити по боргах підприємствам-позичальникам варто було б

заздалегідь прогнозувати так звані точки чутливості (їх можна ще назвати індикаторами кредитоспроможності), які варто пов'язувати з настанням факту неплатоспроможності (неплатоспроможним у світовій практиці вважається прострочення боргу кредитору на термін більше трьох місяців).

Якщо припустити, що відношення засобів в розрахунках та високоліквідних вкладеннях до місячної грошової виручки дорівнює трьом (за кількістю місяців прострочення), то це означає, що усі вимоги і вкладення підприємства будуть обернені в гроші та спрямовані на виконання зобов'язань перед кредиторами за три місяці.

Відношення суми поточних зобов'язань (після закінчення заданого періоду часу) до величини грошової виручки (за цей же період) показує ритм фінансового потоку, який може виходити від підприємства, якщо усі ці грошові кошти спрямовувати на погашення поточної кредиторської заборгованості. Якщо відношення суми поточних зобов'язань до місячної виручки дорівнює трьом, то це означає, що уся заборгованість буде сплачена кредиторам за три місяці. Фактично це і є платоспроможність і кредитоспроможність підприємства за зобов'язаннями, що укладаються в нормативні терміни.

Таким чином, момент настання неплатоспроможності організації (чи момент початку відновлення платоспроможності) – це той період, в якому система боргових індикаторів не відповідає граничним значенням. Якщо позначити борговий індикатор дебіторів символом D , а K – борговий індикатор кредиторів, то граничне значення виглядатиме як така нерівність: $D \geq K < 3$.

Відзначимо перевагу системи оцінки кредитоспроможності, що пропонується. Момент настання некредитоспроможності може визначитися на більш ранній стадії, якщо частіше обчислювати це системне відношення. Крім того, замість терміну погашення зобов'язань можна визначати фактичну кредитоспроможність за кожним укладеним кредитним договором.

Отже, пропонується використати два боргові індикатори у вигляді дроби, в один з яких в чисельник поставити кошти в розрахунках і високоліквідні фінансові вкладення на кінець місяця, в інший – усі поточні кредиторські зобов'язання, а в знаменник обох поставити щомісячну грошову виручку.

Основним моментом, що відрізняє пропонувану методику визначення фактичної кредитоспроможності підприємств від вживаної,

є те, що за факти підприємницької діяльності беруться не параметри квартального балансу підприємств, а саме залишки коштів по рахунках бухгалтерського обліку, які містяться у формулах боргових індикаторів Д і К.

Повернемося до правової форми настання факту неплатоспроможності. Коли система боргових індикаторів Д і К в їх арифметичних значеннях систематично перевищує параметр З, це є явним сигналом для початку відновлення кредитоспроможності організації. Якщо борговий індикатор Д менше боргового індикатора К, одночасно борговий індикатор К більше трьох, то неплатоспроможність настала.

Висновки з цього дослідження. Вважаємо, що цільовою установкою на визначення

стану кредитоспроможності є установка на виявлення та підтримку підприємством-позичальником упродовж усього терміну користування кредитом оптимального значення зміни дебіторської заборгованості по відношенню до кредиторської, а точніше, зміни їх оборотності для приведення системи боргових індикаторів Д і К до прийняттого для кожної підприємства значення або до рівності між ними, а борговий індикатор К – до величини, меншої за три. Таким чином, кредитори можуть завчасно визначати стан некредитоспроможності підприємства-позичальника на основі запропонованої системи боргових індикаторів Д і К, а потім вже приймати рішення про укладення кредитного договору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дзюблук О., Малахова О. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки: монографія. Тернопіль: Вектор, 2008. 324 с.
2. Руденко А. Проблемы формирования политики управления кредитоспособностью организаций. Сибирская финансовая школа. 2007. № 3. С. 93–98.
3. Сулейманова Д., Селимов Т. Анализ и оценка кредитоспособности коммерческого предприятия. Вестник Дагестанского государственного университета. 2010. Вып. 5. С. 75–80.
4. Ендовицкий Д., Бочарова И. Анализ и оценка кредитоспособности заемщика: учебно-практическое пособие. Москва: КНОРУС, 2008. 264 с.
5. Бурлан С., Філімонова О. Методологічні аспекти оцінки кредитоспроможності підприємств аграрного виробництва. Наукові праці ЧДУ імені Петра Могили. Серія: Економіка. 2007. Вип. 51. С. 71–77.
6. Файдушенко В. Современные подходы к управлению платежеспособностью и кредитоспособности фирмы на основе анализа денежных потоков. Вестник Тихоокеанского государственного университета. 2007. № 2. С. 43–56.

REFERENCES:

1. Dziubliuk O., Malakhova O. Banky i pidpriemstva: kredytni aspekty vzaiemodii v umovakh rynkovoї transformatsii ekonomiky: monohrafiia. Ternopil: Vektor, 2008. 324 s.
2. Rudenko A. Problemy formirovaniya polityky upravleniya kredytoposobnostiu orhanyzatsyi. Sybyrskaiia fynansovaia shkola. 2007. № 3. S. 93–98.
3. Suleimanova D., Selymov T. Analiz y otsenka kredytoposobnosti kommercheskoho predpriyatya. Vestnyk Dahestanskoho hosudarstvennoho unyversyteta. 2010. Vyp. 5. S. 75–80.
4. Endovytskyi D., Bocharova Y. Analiz y otsenka kredytoposobnosti zaemshchyka: uchebno-praktycheskoe posobyе. Moskva: KNORUS, 2008. 264 s.
5. Burlan S., Filimonova O. Metodolohichni aspekty otsinky kredytopromozhnosti pidpriemstv ahrarnoho vyrobnytstva. Naukovi pratsi ChDU imeni Petra Mohyly. Serii: Ekonomika. 2007. Vyp. 51. S. 71–77.
6. Faidushenko V. Sovremennye podkhodi k upravleniyu platezhеспособности y kredytoposobnosti fyrmy na osnove analiza denezhnykh potokov. Vestnyk Tykhookeanskoho hosudarstvennoho unyversyteta. 2007. № 2. S. 43–56.